

תגובה לתגובה

תודה רבה לרב שריר על תגובתו. מתוך מכלול העניינים שנידונו במאמרי, דבריו של הרב שריר ממוקדים באופן שבו הוצגה גישתו של הרב שאול ישראלי זצ"ל. לפני שאתייחס לגוף טענותיו של הרב שריר, אעיר תחילה שאין כל הפתעה בכך שהוא בחר להתמקד בדברים המתייחסים לדברי הרב ישראלי. זאת משום שהרב שאול ישראלי זצ"ל זכה למה שרבים לא זכו - לתורתו קמה גואל נאמן. הרב שריר נטל על כתפיו את מלאכת ההוצאה לאור של כתבי חמיו הגדול, ובמשך שנים רבות הוא ממלא את שליחותו לגאול את תורתו של הרב ישראלי, תוך שהוא דולה ומשקה מתורתו לרבים. כבר יצאו על ידו לאור ספרים ופרסומים מרובים, ועוד ידו נטויה – ועל כך כולנו חבים לו חוב גדול! בהזדמנויות שונות שבהן ביקשתי סיוע בבירור מקחו של צדיק – כולל הבנת שיטתו של הרב ישראלי בסוגיית קבלת המצוות בגיור - פניתי לרב שריר ונענית ברצון, וזו הזדמנות נוספת בעבורי להודות לו על כך.

במאמרי הוצגו, זו לעומת זו, תפישות שונות בהבנת תפקיד בית הדין לגיור ומהות הליך הגיור כולו.

האם משקיבל המתגייר את המצוות הפך בכך ליהודי, או שמא להיפך – המתגייר התחייב במצוות משום שהפך ליהודי?

לתפישה הראשונה, המתגייר משחזר באופן אישי את מעמד הר סיני. הוא נעמד מול הקב"ה (דרך שליחיו, חברי בית הדין לגיור) וכורת עמו ברית באמצעות קבלת מצוות התורה. כתוצאה מקבלת המצוות נעשה המתגייר חלק מעם ישראל, ומצטרף בכך לכורתי הברית בסיני. לתפישה השנייה, הליך הגרות מובן אחרת לחלוטין: המתגייר ניצב מול 'ועדת קבלה' של העם היהודי, בדמותם של חברי בית הדין המשמשים כנציגי העם, ומבקש מהם שייאותרו לצרף אותו לקהל ישראל. אם וכאשר שוכנעו חברי בית הדין והחליטו לצרף את המתגייר לשורותינו, הוא נעשה לאחד מבני עמנו, וכתוצאה מכך מתחייב ממילא במצוות התורה באשר אלו מחייבות כל יהודי באשר הוא.

דנתי בשתי התפישות הללו בהקשר למחלוקות סביב סוגיית הגיור בימינו, וכתבתי שעל פי התפישה השנייה הגיור אינו צריך להיות מבוסס על רצונו של המתגייר להתקרב לתורה, ושלפי תפישה זו אין פסול בגיור הנשען בראש ובראשונה על רצונו של המתגייר להשתייך לעם ישראל:

בגיור המתבסס בראש ובראשונה על רצון המתגייר להשתייך לעם ישראל 'עמך עמי', אם בעקבות זאת מוכן המתגייר לקבל עליו התחייבות לשמור את מצוות התורה מתוך הצהרה כי 'אלקיך אלקי'.



הסברתי עוד שעל פי תפישה זו, שיקולי חברי בית הדין לגיור אינם אמורים להצטמצם לבחינת טובתו הפרטית של המתגייר שניצב מולם, וראוי שישקלו את טובת העם היהודי כולו (זאת למול טענת הרב אברהם שרמן שההתחשבות בשיקולים מעין אלה כמוה כמעילה של דייני בית הדין בתפקידם ובשליחותם).

במאמר ציטטתי כמה משפטים מלשונו של הרב ישראלי שבהם הוא הגדיר תפישה שנייה זו בבירור. על כך לא חלק הרב שריר, שכתב בתגובתו:

אכן, לדעת הרב ישראלי לא ניתן להתגייר מבלי להיכלל בלאום היהודי. גרות היא 'הסתפחות לעם ישראל', כפי שציטט בעל המאמר.

לחזוק הדברים הביא הרב שריר מקור חשוב נוסף אשר לא נדפס עדנה בספרי הרב ישראלי.

ואולם לדעתו העיון בדברי הרב ישראלי במלואם מוכיח שלדעת הרב ישראלי הגירות תקפה רק אם המתגייר אכן מקבל על עצמו עול מצוות 'אכן, גרות היא מעשה לאומי, אולם בישראל הוא תקף אך ורק עם קבלת המצוות'. במאמרי כלל לא טענתי אחרת. הגדרת תפקידם של בית הדין לגיור כשלוחי דידן, העם היהודי, אינה אומרת בהכרח דבר על שאלת קבלת המצוות של המתגייר. אף אם בית הדין פועלים כשלוחים שלנו, ייתכן בהחלט שתקפות הגיור תהיה מותנית בכך שהמתגייר יקבל עליו עול מצוות. אמנם משהעלה הרב שריר נקודה זו, יש להעיר שבשאלת תקפותו בדיעבד של גיור שנעשה ללא קבלת המצוות, ישנן דעות שונות בהבנת שיטת מו"ר חמיו זצ"ל.

במענה לפנייתי לפני שבע שנים, הסביר לי הרב שריר את האופן שבו יש ליישב לדעתו את הסתירה לכאורה שמצויה בדברי הרב ישראלי בכתיבתו בסוגיה זו,¹ ומדוע הוא אינו מקבל את הפרשנות של הרב משה ארנרייך, ראש כולל 'ארץ חמדה' (שאותו ייסד הרב ישראלי ושימש נשיאו) בנידון. במסגרת פסק דין שחיבר בנוגע לשאלת תקפותו של גיור, הרב ארנרייך כתב שיש להסתמך על דעתו של הרב ישראלי שהגרות כשרה בדיעבד אף ללא קבלת מצוות, שכן 'קבלת המצוות אינה תנאי במעשה הגרות, אלא היא הדרכה לבית הדין במי לבחור כמתאים לצירופו לעם ישראל'.²

טענה נוספת של הרב שריר בתגובתו מתייחסת לצייטוט שהבאתי מדברי הרב ישראלי בספרו 'פרקים במחשבת ישראל'. בהקדמה לספרו זה כתב הרב ישראלי שחלק מהמחלוקות הגדולות בקרב הציבור הדתי נובעות מהבנות שונות של מהות סגולת ישראל העומדת מאחורי בחירתנו כעם: האם יש לתלות את הבחירה בנו בראש

1. הכוונה היא לסתירה הפנימית שקיימת לכאורה בדבריו בספרו חוות בנימין, ח"ב ס' סז, כמו גם בתשובות שיצאו בהסכמתו ושנדפסו בשו"ת במראה הבזק. ראו במראה הבזק, ח"א (תש"ן) סימנים עד, פא, לעומת ח"ג ס' פט.

2. הדברים הובאו על ידי הרב דוד בס בפסק דין שכתב בשאלה קרובה, ראו על כך במאמרו שבתחומין כג, וראו בהערה 10 שם, שדיין נוסף שישב עם הרב בס בדין (הרב ישראל רוזן) חלק על פירוש זה בדברי הרב ישראלי.



ובראשונה בהתחייבות לתורה ומצוות, או שמא יש תוכן לאומי יסודי שקודם להתחייבותנו לתורה?³

לדברי הרב ישראלי, אותם שמדגישים את סגולת ישראל הקודמת לתורה, דוחים ממילא את ההתבדלות מהציבור שאינו שומר תורה ומצוות, בעוד האחרים רואים בשומרי התורה דווקא את 'עם התורה האמתית'.⁴ הסברתי במאמר מדוע יש מקום לקשור בין ההערה החשובה הזו לבין המחלוקת המתגלעת כיום סביב סוגיית הגיור.

על דברים אלו כתב הרב שריר ש'התעלמתי' מתיאורו של הרב ישראלי את הגישה הלאומית כגישה שסבורה ש'דרכו של היהודי אינה יכולה להיות אחרת מאשר זו הבאה לידי ביטוי בתורה ובמצוות'. עוד הוסיף הרב שריר ציטוט נוסף שבו מאריך הרב ישראלי לדון בכך שהגיור איננו רק טקס רשמי 'אלא תהליך של מהפכה פנימית נפשית גדולה', ולדברי הרב שריר יש ללמוד משם את המסקנה שהיהדות היא 'לאום ודת כאחד', ולכן 'תהליך הגרות משמעו החלפת זהות, וזו יכולה להתחולל רק על ידי קבלה כנה ומלאה של מצוות, והיא היא טובת כלל ישראל האמתית!'.⁵

בעניין זה אני חש שיש צורך לחדד את הדברים עוד: הרב ישראלי כותב שכדי שהמתגייר יוכל להתנתק מעמו הקודם, עליו לעבור מהפך פנימי, ולשם כך לא יספיק רק טקס גיור רשמי. אולם מה טיבו המדויק של הקישור ל'תורת ישראל [ש] היא חלק בלתי נפרד ממהותו של האדם מישראל'? לאיזו דרגה של חיבור לתורה ומצוות הוא מתכוון? לדברי הרב ישראלי בסופו של אותו מהפך נפשי, הציפייה מהמתגייר היא שיוכל להגיע ולעמוד בשורה אחת עם יהודים 'שאינם שומרי תורה'.⁶

לדעת הרב ישראלי הלאומיות הישראלית אכן מכילה קישור פנימי לתורה, אך אין מדובר בקישור המתבטא בהכרח בקיום מעשי של תרי"ג המצוות, כי אם בקישור כללי ועמום הרבה יותר, בחיבור שורשי למסורת היהודית, כזה ששותפים לו אף אותם המכונים מסורתיים ואף חילוניים.

לדבריו, בקטע שקודם לזה שממנו ציטט הרב שריר, הגורם המאחד את 'כל תפוצות ישראל' הוא לא רק המוצא המשותף אלא 'השתייכות עקרונית לתורת משה', המוגדרת כ'איזו שהיא זיקה לערכים המקודשים, יהיה זה סדר הפסח, יום הכפורים ובמיוחד ברית המילה, ההכנסה בבריתו של אברהם אבינו'.⁷

3. הרב שאול ישראלי, פרקים במחשבת ישראל, ירושלים, תשנ"ו, עמ' 9, וביתר הרחבה שם בעמ' 214–217. הגישה האחת מצויה בדברי הרמב"ם הסבור 'שבתורה הזאת הבדילנו הבורא משאר בני העולם', בעוד הדעה האחרת בולטת בכתבי הריה"ל, המהר"ל והרב קוק, הסבורים שעם ישראל נבחרו בעבור סגולה פנימית שקודמת לתורה (תוך שהרב ישראלי מבאר את המחלוקת הפנימית שקיימת בבית מדרש זה פנימה, בשאלת הגדרת מהותה של סגולה זו: האם מדובר בקרבה נפשית לעולם הנבואה או לנטייה פנימית לחיות חיי מוסר).

4. לדברי הרב ישראלי בעוד גישת ההתבדלות החרדית נובעת מהתפישה ש'הבסיס ללאומיות ישראלית הוא לא האופי התכונתי אלא אך ורק התורה', אלו שמדגישים את היסוד 'הטבעי', הסגולתי של האומה 'מגיעים למסקנה שאין מקום 'להתבדלות בקרב האומה על יסוד קיום או אי-קיום התורה והודאה או אי-הודאה בערכיה' (שם עמ' 216).



זו תשובתו של הרב ישראלי לשאלה הידועה: 'והרי גם יהודים ישנם, שאינם שומרי תורה, ולמה נדרוש מהם [מהמתגיירים] יותר?'

המהפכה הפנימית הנדרשת מהמתגייר מבקשת להביאו ולהעמידו בסופו של יום בשורה אחת עם יתר העם היהודי כולו, לאו דווקא עם היהודי המקפיד על קלה כבחמורה. בתיאור מהות המהפך האמור אין הרב ישראלי מדגיש את קיום המצוות, ודבריו ממוקדים בקישור למסורת דורות ש'פועלת בסתר' ו'מתעוררת לעתים מסוימות'. כפי שהוא ממשך, מדובר בדרגת אמונה יסודית שאף יהודים מלידה שאינם שומרי מצוות יודו לה, אמונה 'שיש אדון לעולם, שאין העולם הפקר, שיש דין ויש דיין'. אם כן, בדברים אלו מודגש שוב ההבדל הגדול שבין נקודת המבט ההלכתית של הרב ישראלי לבין התפישה ההלכתית שאותה מייצג הדיין הרב אברהם שרמן בפסק דינו הידוע.

אני מבקש לסיים את דבריי בתפילה שבה חתמתי את המאמר המקורי, והיא 'שנזכה לראות כיצד אלו ואלו דברי אלוקים חיים ולהרגיש כי מכל הדעות יחד יתקלס עילאה'. תפילה זו, שמתאימה למחלוקות שבין הציבור הדתי והחרדי, נכונה שבעתיים למחלוקות שבקרבו פנימה, בין כל המבקשים להיאחז בשיפולי גלימתם של הרב קוק ותלמידיו הגדולים, איש איש לפום דרגא דיליה.

הרבי מליובביץ ביאר שתלמידי ר' עקיבא ידעו לכבד את לומדי התורה כולם, חוץ מאשר את חבריהם, תלמידי ר' עקיבא האחרים, וזו לשונו (ליקוטי שיחות כרך לב, עמ' 150):

שכל אחד ואחד מהם השיג תורת רע"ק לפי דרכו ודעתו, ובשיקול הדעת שלו, מסקנתו שבודאי כפי שהשיג הוא כן הוא הפירוש האמיתי בדברי רע"ק; ולכן כאשר שמע שחבירו לומד את דברי רבו באופן שונה - ובלתי נכון לפי דעתו - לא הי' יכול לנהוג בו כבוד והערכה - שהרי הוא לומד את דברי רבו באופן מוטעה!... ונמצא, שדוקא היותם תלמידי רבי עקיבא היא הסיבה שלא נהגו כבוד זה לזה: כל אחד מתלמידי רע"ק הי' מסור ונתון בכל נפשו לתורת רבו, עד שלא הי' יכול לסבול שמישהו מפרש תורת רבו שלא כהלכה (לפי דעתו)... ופשיטא שלא הי' יכול לנהוג בו כבוד... (אמנם) היה לו לתת מקום גם לדעתו של חבירו [מכיון שגם זו היא דיעה בתורה, אלו ואלו דברים אלקים חיים].

עלינו להמשיך כולנו להעמיק בתורת רבותינו הגדולים, תוך אמונה ותפילה שמכל צדדי המחלוקת בין העמלים בהבנת דבריהם - יתקלס עילאה.

